

XITOIY XALQ RESPUBLIKASIDA IJTIMIOY TENGLIKNI TARG'IB QILIB BORAYOTGAN MASHHUR AYOLLAR

Abdusattorova Farangiza Akramjon qizi

Toshkent davlat Sharqshunoslik universiteti 1-kurs tayanch doktoranti

abdusattorovafarangiza@gmail.com

+998 90 6686626

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14412869>

Annotatsiya. So'nggi yillarda globallashuv zamonida butun dunyo bo'ylab ayollar siyosiy, ijtimoiy va shaxsiy huquqlarini ta'minlashga qaratilgan hamda ularni jamiyatda to'laqonli fuqaro tarzda shakllanishiga ko'mak berishni maqsad qilgan gender tengligi siyosati keng tarqalmoqda. Gender tengligi siyosatini nafaqat ayollar uchun balki shu davlat hukumati hamda jamiyati uchun keng ustun jihatlari bor. Sababi, ayollar jamiyatning turli faol, yangilikka intiluvchan hamda siyosiy o'zgarishlarga to'g'ri munosabat bildira olishadi. Shu sababli ham ularda siyosat hamda davlat boshqaruvida ishtirok eta olishlariga hech qanday to'siq yo'q.

Kalit so'zlar: Gender tengligi, ijtimoiy huquqlar, feminizm, inqilob, xotin-qizlar kuni, "besh feminist opa-singillar".

Kirish

Aytib o'tishimiz joizki, bugungi kunda Xitoy Xalq Respublikasi dunyoning texnologik hamda innovatsion jihatdan yuksak taraqqiy etgan davlatlardan biri hisoblanadi. Bundan tashqari davlatlarda gender tengligi uchun bir qancha tadbirlar ham amalga oshirilmoqda. Aytib o'tish joizki, ijtimoiy sohada ziyoli ayollar soni kengayib, jamiyatda ayollarning o'z o'rinlarini topishga ko'maklashayotgan ayollar ko'payotgani tahsinga loyiqdir. Bugun Xitoy ayollari malakali huquqshunoslar, ilm-fan fidoyilari, OAV hodimlari, malakasi jurnalist va suxandonlar bo'lib jamiyatda o'z o'rinlariga ega bo'lib kelmoqdalar.

Asosiy qism

Xitoy davlati tarixda asosan ijtimoiy huquqlar tarmog'i asosan monarxiya ag'darilgach paydo bo'la boshlagan. Bilamizki, Xitoyda qadimgi davrlardan beri konfutsiylik davlat boshqaruvida asosiy rol o'ynagan va ushbu ta'limotning asosida "ota-o'g'il" tamoyili asosida amalga oshirilgan. Bu esa jamiyatda ayollarning aralashuvini cheklagan va huquqlari yo'q bo'lgan. Ayollarning asosiy ishi oila va bolalarga g'amxo'rlik qilish bo'lgan. Xitoyda sostialistik davlat tuzumi o'rnatilgan xotin-qizlar tengligi joriy qilindi. Lekin Xitoy davlatida asrlar davomida shakllangan konfutsiylik ta'limotidagi jamiyatdagi tenglik bir qancha muammolarni olib keldi. Xitoyda dastlabki feministik harakatlar asoschilari Qiu jin va Hua Xe dir. Qiu Jin - Ming sulolasi davrida yashagan xitoylik feminist va Inqilobiy ittifoq rahbari. U o'zining "Ko'zgu ko'li ritsarining ayoli" (an'anaviy xitoycha: língíngzhín) nomli she'riyati bilan mashhur. U shuningdek, ayollar huquqlari, shu jumladan, kimga turmushga chiqishni tanlash erkinligi, ta'lim va martaba huquqlari va oyoqlarini bog'lashning bekor qilinishi haqida gapirgan feministik faol edi.¹ U Xitoyda milliy qahramon sifatida feministik faolligi va Ming sulolasi davrida Manchu nazoratidagi hukumatga qarshi yashirin qarshilik harakatidagi roli bilan mashhur. Keyinchalik, u Yaponiyada chet elda o'qib yurganida, eri va ikki farzandini tashlab, bir necha anti-manjur inqilobiy guruhlariga qo'shildi. 1905-yilda Xitoyga qaytib kelganidan so'ng, u Qing hukumatiga qarshi qo'zg'olonlarni rejalashtirib, respublika ishini

¹<https://www.britishmuseum.org/exhibitions/chinas-hidden-century/qiu-jin>

qo'llab-quvvatladi. U 31 yoshida boshini kesish orqali qatl etilgan. Uning shafqatsiz o'limi respublikachi inqilobchilarni qo'llab-quvvatlagan muhim voqea bo'ldi. Qing imperiyasi 1911-yilda ag'darilgan va oxirgi imperator 1912-yilda taxtdan voz kechgan. Qiu Jin keyinchalik inqilobning eng mashhur shahidlaridan biri sifatida nishonlangan. Yana bir feminist ayollardan biri Xe-Yin Chjen (taxminan 1884–1920?) Xitoyda katta o'tish davrida Tszyansu provinsiyasining Yizheng shahrida tug'ilib o'sgan.² 1904-yilda turmushga chiqqan, eri, taniqli klassik olim Liu Shipei bilan 1907-yilda Tokioga jo'nab ketishgan va u yerda Yaponiyada surgunda bo'lgan xitoylik inqilobchilar safiga qo'shilishgan va anarxistik qarashlar va yetakchilar bilan tanishgan. O'sha yili Xe-Yin Chjen va uning Tokiodagi sayohatdoshlari Ayollar huquqlarini tiklash jamiyatini tuzdilar va jamiyatning rasmiy jurnalini yaratdilar va uni Tien Yee (Tianyi) yoki tabiiy adolat deb atadilar. 1903-yilda liberal o'qituvchi va siyosiy faol Jin Tianhe (aka Jin Yi; erkak) Shanxayda tarixchilar odatda "Ayollar qo'ng'irog'i" (Nüjie zhong) deb nomlangan feministik manifestni nashr etdi. Guo Jianmei Xitoyning birinchi to'la vaqtli jamoat manfaatlari bo'yicha yuristidir. 1983-yilda Pekin universitetining huquq fakultetini tamomlagan. Ayollarga 70 000 dan ortiq bepul yuridik maslahatlar berildi, 3 000 ga yaqin ishlarni ko'rib chiqdi, ayollar huquqlari bo'yicha 80 dan ortiq o'quv seminarlari o'tkazdi, 70 dan ortiq qonun va me'yoriy hujjatlarni chiqardi, 13 dan ortiq ekspert xulosalari loyihalarini ilgari surdi va 13 ta professional qonun hujjatlari, 200 dan ortiq maqola va kitoblar chop etdi. 100 000 ga yaqin huquqdan mahrum bo'lgan ayollarga o'z huquqlarini qo'lga kiritishga yordam berdi.³ Pekin universitetini tamomlagandan so'ng, u Adliya vazirligi, Butunxitoy ayollar federatsiyasi va Butunxitoy yuristlar uyushmasida ishlagan "Xitoy Xalq Respublikasining ayollar huquqlari va manfaatlarini himoya qilish to'g'risidagi qonuni" loyihasining to'liq vaqtli ishtirokchisi bo'ldi. Mamlakat bo'ylab ko'plab so'rovlar va tadqiqotlar o'tkazildi va ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha ko'plab maqolalar chop etildi. 1993-1995-yillarda Xitoy Ijtimoiy fanlar akademiyasining Huquq instituti bilan hamkorlikda "Xitoy ayollar qonunchiligini tatbiq etishdagi muammolar va qarshi choralarni o'rganish" loyihasiga mezbonlik qilgan va amalga oshirgan. Ushbu loyiha Xitoyda ayollarning huquq va manfaatlarini himoya qilishning hozirgi holati va muammolari bo'yicha keng qamrovli va chuqur tadqiqot va tadqiqotlar olib bordi va 200 000 dan ortiq so'zdan iborat maxsus tadqiqot hisobotini yozdi. Xitoyda ayollar huquqlarini himoya qilishga qo'shgan sa'y-harakatlari va hissasi uchun u 2005-yilda "Tinchlik uchun Nobel mukofoti"ga nomzod bo'lgan,⁴ 2011-yilda AQSh Davlat departamentining "Xalqaro jasoratli ayollar mukofoti"ni olgan. 2019- yilda "To'g'ri turmush tarzi mukofoti"ni olgan. 2021-yilda u AQShning Jorjtaun universitetida AQSh sobiq davlat kotibi Hillari Klinton tomonidan "Hillari Rodham Klinton mukofoti" bilan taqdirlangan. Ko'pincha "Xitoyning birinchi seksologi"⁵ sifatida ta'riflangan Li Yinxe Xitoyda gender tadqiqotlarining kashshofi sifatida keng nom qozongan sotsiolog, shuningdek, ayollar, geylar, lezbiyenlar va transgenderlarning huquqlarini himoya qilish bilan mashhur. Li Yinxe bakalavriat bosqichida 1974-1977-yillarda Shansi universitetida tarix fakultetida tahsil oldi. Guangming Daily gazetasida qisqa muddat muharrir bo'lgandan so'ng u yangi tashkil etilgan Marksizm-Leninizm-Mao Tszedun tafakkuri institutida tadqiqotchi

² <https://www.jstor.org/stable/10.7312/liu-16290>

³ <https://baike.baidu.com/item/%E9%83%AD%E5%BB%BA%E6%A2%85/4286185>

⁴ <https://chinadigitaltimes.net/space/%E9%83%AD%E5%BB%BA%E6%A2%85>

⁵ <https://www.amazon.com/Biography-Li-Yinhe-Chinese/dp/7530220357>

lavozimiga tayinlandi. Xitoy Ijtimoiy fanlar akademiyasi (CASS), u yerda u nikoh va oila bo'yicha tadqiqotlar olib bordi. Yana bir huquqshunos Chao Shunli xitoylik inson huquqlari himoyachisi bo'lib⁶, Xitoydagi huquq sharoitlarini yaxshilash uchun xalqaro inson huquqlari mexanizmlaridan foydalanish maqsadini sobitqadamlik bilan amalga oshirdi. Xitoy politsiyasi uni 2013-yil sentabrida Pekin poytaxti xalqaro aeroportida Jenevaga ketmasligi uchun hibsga olgan edi. Pekin politsiyasi uning jinoiy hibsga olinganini tasdiqlamaguncha Chao besh hafta davomida g'oyib bo'ldi. 2014-yil mart oyida politsiya hibsxonasida o'limi bilan yakunlangan sog'lig'i yomonlashganiga qaramay, unga tegishli tibbiy yordam ko'rsatilmadi va tibbiy garov evaziga ozod qilindi.⁷ Xitoylik inson huquqlari himoyachisi Chao Shunli Xitoyni universal davriy tekshiruvga tayyorgarlik ko'rish va mamlakatning inson huquqlari bo'yicha hisobotini ishlab chiqishda fuqarolarning ko'proq ishtirok etishiga ruxsat berishga chaqirdi. O'zining advokatlik faoliyati natijasida u bir necha marta ta'qib qilingan. 2013-yil sentabr oyida Chao Shunli BMTning inson huquqlari mexanizmlari bo'yicha treningda qatnashish uchun Xitoydan Jenevaga jo'nab ketishga tayyorlanayotganda hibsga olingan edi.⁸ Xitoy hukumati uzoq vaqtdan beri Chao Shunliga tegishli tibbiy yordam ko'rsatishdan bosh tortgan. Chao Shunlining sog'lig'i tezda yomonlashdi, biroq uning tibbiy shartli ozod qilish haqidagi bir necha bor iltimoslari rad etildi. 2014-yil 14-mart kuni Chao Shunli Pekin kasalxonasida vafot etdi. Mukofotlari: Inson huquqlari himoyachilari uchun xotira mukofoti, Inson huquqlari himoyachilari uchun Martin Ennals mukofoti finalchisi hisoblanadi.

Xitoyda XXI asrda feminizm shug'ullanayotgan yoshlarni ham ko'p uchratishimiz mumkin. Shunga o'xshash yosh feministlardan biri Li Tingting (1989-), taxallusi Li Mayzi, Xitoydagi ayollar huquqlari faoli. U 2015-yilda Xalqaro xotin-qizlar kuni arafasida to'rt nafar faol (Vey Tingting, Vu Rongrong, Chjen Churan va Van Man) bilan birga politsiya tomonidan hibsga olingan edi.⁹ Ular dastlab "Besh feminist opa-singil" nomi bilan tanilgan. Li kamsitish, oiladagi zo'ravonlik va oliy ta'lim va ish bilan ta'minlangan ayollarga nisbatan noxolis siyosat bilan bog'liq guruhning ko'plab kampaniyalarini boshqargan. 2012-yilda Li Tingting Pekin va Guanchjou shaharlarida ayollarning ko'proq jamoat hojatxonalariga ehtiyoj borligini ta'kidlash uchun "Erkaklar hojatxonalarini egallab ol" kampaniyasini uyushtirdi. Kampaniya davlatga qarashli China Daily gazetasida muvaffaqiyat deb baholandi Tingting Vey – xitoylik feministik faol. Kollejda sotsiologiya va antropologiya bo'yicha o'qigan. U 2007-yildan beri feminizm bilan shug'ullana boshlagan.¹⁰ O'sha paytda u Vuxanda mashhur The Vagina Monologues shousini tashkil qilgan. U Xitoydagi milliy biseksual tarmoqning hammuassisi, Guanchjoudagi gender va jinsiy ta'lim markazi asoschisi, bir qancha feministik tashkilotlarning qo'mitasi maslahatchisi. U 2015-yilda hibsga olingan, Xitoyda "feministik beshlik" unvoniga ega bo'lgan feministlardan biri. Vey AQShdagi MS Magazine jurnali tomonidan "2015-yilning eng ilhomlantiruvchi 10 ta feministi" ro'yxatiga kiritilgan. U, shuningdek, psixologiya maslahatchisi, yozuvchi, hujjatli prodyuser va rejissyor. "Biz shu yerdamiz" filmi uning prodyuseri bo'lib, ko'plab mamlakatlarda namoyish etilgan. So'nggi o'n

⁶ <https://www.nchrd.org/2019/03/cao-shunli/>

⁷ <https://www.nchrd.org/2019/03/cao-shunli/>

⁸ <https://www.frontlinedefenders.org/zh/profile/cao-shunli>

⁹ <https://www.wainao.me/wainao-reads/li-maizis-honest-spoken-account-i-have-not-committed-crime-feminism-innocent-03282021/>

¹⁰ <https://queeringartsinosphere.wordpress.com/wei-tingting/>

yil ichida Xitoyning asosiy feministik harakati, birinchi navbatda, yosh ayollar boshchiligida, mamlakatdagi turli xil gender kamsitish siyosatiga transformativ o'zgarishlar kiritdi. Faollarning sa'y-harakatlari orqali bu harakat keng jamoatchilik orasida feminizmni chuqur tushunishni boshladi. Cheklangan siyosiy muhitga qaramay, feministik harakat turli ko'rinishlarda davom etmoqda va rivojlanishda davom etmoqda. Churan Zeng xitoylik feministik faol va tashkilotchi va Xitoy feministik beshligidan biridir.¹¹ 2012-yildan beri u yosh xitoylik ayollarni siyosat targ'iboti va xalq ta'limi bilan shug'ullanishi uchun tashkil qilib kelmoqda, shuningdek, ayol ishchilar huquqlarini himoya qilish ustida ishlagan. U Ms Magazine jurnalining 2015-yilning eng ilhomlantiruvchi feministlari 10 taligi va 2016-yilda BBCning 100 ta ayoli ro'yxatini oluvchilardan biri hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa sifatida aytadigan bo'lsak, ayollarning huquq va erkinliklari va gender tengligiga qaratayotgan e'tibori diqqatga sazavordir. Ularning o'z huquqlarini tayaxshi anglab, talab qilishga chaqirishga ham yetarli darajada mutaxassis hamda huquqiy savodligi ham yetarli ekanini ko'rishimiz mumkin. Shu sababli ham, ayollarni jamiyatda o'z o'rinlarini topishga hamda vatani uchun asosiy shaxslardan biriga aylanishiga maqsad sifatida gender tengligi siyosati keng ravishda turli mamlakatlarda targ'ib qilinmoqda. Xuddi shunday, Xitoy davlatida ham Ming sulolasi davridan boshlab dastlabki feminist ayollar chiqqanligini va bu hozirgi kungacha davom etayotganini ko'rib turibmiz.

References:

1. <https://www.britishmuseum.org/exhibitions/chinas-hidden-century/qiu-jin>
2. <https://www.jstor.org/stable/10.7312/liu-16290>
3. <https://baike.baidu.com/item/%E9%83%AD%E5%BB%BA%E6%A2%85/4286185>
4. <https://chinadigitaltimes.net/space/%E9%83%AD%E5%BB%BA%E6%A2%85>
5. <https://www.amazon.com/Biography-Li-Yinhe-Chinese/dp/7530220357>
6. <https://www.nchrd.org/2019/03/cao-shunli/>
7. <https://www.frontlinedefenders.org/zh/profile/cao-shunli>
8. <https://www.wainao.me/wainao-reads/li-maizis-honest-spoken-account-i-have-not-committed-crime-feminism-innocent-03282021/>
9. <https://queeringartsinosphere.wordpress.com/wei-tinging/>
10. <https://www.upwomxn.org/group/advisor/churan-zheng/>

¹¹ <https://www.upwomxn.org/group/advisor/churan-zheng/>